

Μοντέρνα τέχνη και μοντερνισμός στην Ελλάδα

ΝΙΚΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΘΑΝΑΣΗΣ,
*Restitutions: 14 κείμενα ιστορίας της
τέχνης, εκδ. Futura, σελ. 224*

» Ως επί το πλείστον αδημοσίευτα και εξόχως κριτικά, διαυγή και διεισδυτικά τα δεκατέσσερα κείμενα που περιέχει ο ανά χειράς τόμος. Ο Δασκαλοθανάσης ενεργοποιεί σε αυτά τις δυνατότητες που του παρέχει η ιστορία της τέχνης ως διακριτή πειθαρχία, φωτίζοντας έτσι με μοναδικό και πρωτότυπο αλλά καθόλου μονοδιάστατο τρόπο πλευρές των εικαστικών και όχι μόνο

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

πραγμάτων.

Στα δεκατέσσερα, λοιπόν, αυτά κείμενα ο Δασκαλοθανάσης διατρέχει ένα πλήθος θεμάτων, που στις περισσότερες περιπτώσεις διασταυρώνονται με την τέχνη και τις αναπαραστάσεις της. Σε κάποια, κυρίως έννοιες και σχέσεις με σημαίνουσα σημασία στα σύγχρονα παγκόσμια ηγεμονικά αφηγήματα τίθενται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος στην προοπτική της ανάδειξης μιας σειράς αντιφάσεων, φτάνοντας τελικά να απογυμνώσουν την όποια αίσθηση δεδομένου έχει επενδυθεί σε αυτές. Σε άλλα, το επίκεντρο του ενδιαφέροντος μετατίθεται στις επικρατούσες συνδηλώσεις όρων όπως ο «ανθρωπισμός» ή στις μάχες που διεξάγονται στο επίπεδο της εικόνας και κατ' επέκταση του συμβολισμού γνωστών έργων τέχνης του παρελθόντος, εντός του πλαισίου μιας εγκόλπωσης τους από το σημερινό εξουσιαστικό λόγο.

Αλλού ο ιστορικός της τέχνης, με διάφορες ευκαιρίες, θα σπεύσει να διευκρινίσει τη διαλεκτική ή μη σχέση ανάμεσα στο αντικείμενό του και άλλους ανθρωπιστικούς κλάδους, όπως οι πολιτισμικές σπουδές, καθώς επίσης το πώς αυτό διαπλέκεται με τη σύγχρονη τέχνη και τις διάφορες εκδοχές της, όπως η συχνή ενασχόληση με το «αρχείο», η υπερ-οικειοποίηση του πολιτικού από τους μεγάλους θεσμούς της ή η αυξανόμενη χρήση της φωτογραφίας. Στοχασμοί για το ρόλο των μουσείων ή των επιμελητών βιβλίων τέχνης συμπαρατίθενται με άλλους για το πώς διδάσκεται η ιστορία της τέχνης στους καλλιτέχνες. Μια αναφορά στον Στρατή Ελευθεριάδη - Tériade και μια επιστολή στον Κύριλλο Σαρρή συμπληρώνουν τη συλλογή, που θα κλείσει με ένα κείμενο αποκλειστικά γραμμένο για αυτήν, αφιερωμένο στην ιστορική κατάρτιση του οπτικού σε βάρος του απτικού, της ζωγραφικής σε βάρος της γλυπτικής, που εδώ αντιπροσωπεύονται από τον Φιλόστρατο και τον Καλλίστρατο αντί-

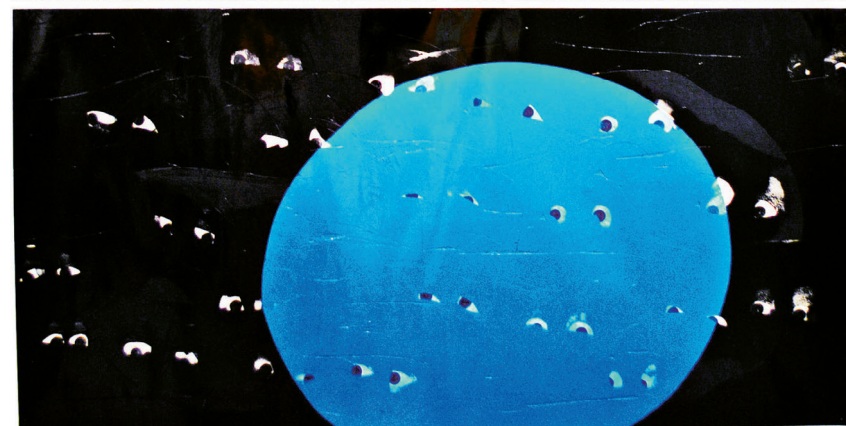
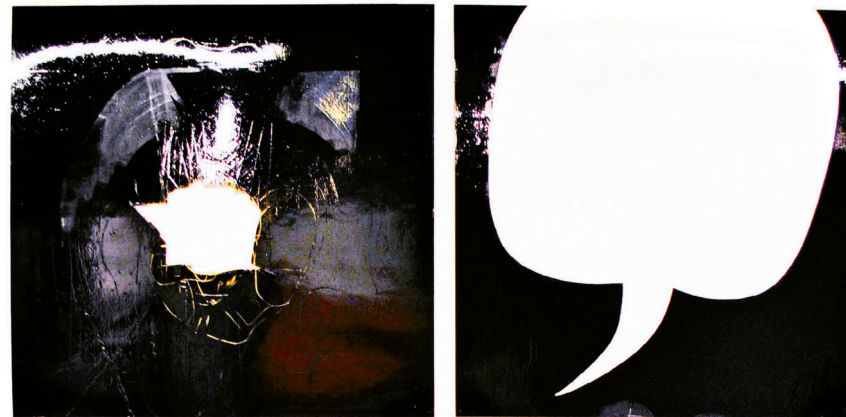
στοιχα.

Δεν θα σταθούμε διεξοδικότερα στα κείμενα που περιλαμβάνονται στον τόμο, καθώς όλα θίγουν καίρια ζητήματα που χρίζουν εκτενούς αναφοράς. Θα σταματήσουμε ενδεικτικά μόνο σε ένα από αυτά, για το οποίο δεν έγινε λόγος στην προηγούμενη συνοπτικότητα σταχυολόγηση των περιεχομένων του. Συγκεκριμένα, σε εκείνο υπό τον τίτλο «Μοντερνισμός και εικαστικές τέχνες: η ελληνική περίπτωση». Και τούτο διότι ξεκαθαρίζει το τοπίο πάνω στο οποίο συζητάμε διαχρονικά για το μοντερνισμό στην Ελλάδα.

Θα συμφωνήσει κανείς με την εισαγωγική διαπίστωση του συγγραφέα πως οι εικαστικές τέχνες απουσιάζουν από τις ήδη αρκετές μελέτες που έχουν αφιερωθεί στο μοντέρνο φαινόμενο στην Ελλάδα, μελέτες συνήθως εστιασμένες στο προνομιακό πεδίο της λογοτεχνίας. Πράγματι, ο ερευνητής σε αυτό θα αναζητήσει το νήμα που θα τον οδηγήσει στη διαλεύκανση των σχετικών όρων, για να τους μεταφράσει στο εικαστικό λεξιλόγιο.

Εκκινώντας από τη διασαφήνιση του όρου *μοντερνισμός* και των προϋποθέσεων ύπαρξής του ως πολιτισμικού φαινομένου, ο Δασκαλοθανάσης διακρίνει την εμφάνιση μιας νέας συνειδητότητας, η οποία προκρίνει καινοφανείς και ρηξιγενείς μορφές ζωής, άμεσα συνδεδεμένες με την ιδέα της προόδου και την τεχνολογία, που μπορούν να αναπτυχθούν αποκλειστικά στο πλαίσιο μιας μεγαλούπολης. Ως φορέας και κινητήριος δύναμη αυτής της νέας συνθήκης παρουσιάζεται η δυναμική αστική τάξη, όπως τούτη έχει σχηματισθεί από τις κοινωνικές ανακατατάξεις που επέφερε η κατάρτιση του καπιταλισμού. Σε ό, τι, πάλι, αφορά την τέχνη, ο μοντερνισμός αποτελεί τον κοινό παρανομαστή μιας μεγάλης σειράς καλλιτεχνικών πρακτικών με διαφορετικές καταβολές και προεκτάσεις, που στο σύνολό τους προκαταλαμβάνουν μια ρήξη με την μέχρι τότε δυτική οπτική και εικαστική παράδοση, προκρίνοντας νέες λειτουργίες της εικόνας.

Στην ελληνική περίπτωση, σύμφωνα με το συγγραφέα, δεν συντρέχουν οι παραπάνω προϋποθέσεις. Απουσία μιας «λόγιας» πα-

Bubble in the Dark,
2017,
λαδομπογιά και χάραξη
σε ξύλινα
πάνελ, 244
x 240 εκ.
(περ.)

ράδοσης, πόλεων με μητροπολιτικά χαρακτηριστικά και αστών που δύνανται να συγκροτήσουν τάξη, η όποια σχετική ρήξη έμοιαζε στην Ελλάδα περίπου ανεδαφική. Κάποιες πρώτες ρηξικέλευθες εκφάνσεις, όπως εκείνες της τέχνης ενός Παρθένου, ενός Μαλέα ή ευρύτερα της Ομάδας Τέχνη¹, συγκαταλέγονται δικαίως στα παραδείγματα μιας μοντέρνας τέχνης αλλά όχι σε εκείνα ενός συγκροτημένου, συνεκτικού και με αξιώσεις κυριαρχίας ρεύματος που συνιστά ο μοντερνισμός.

Η συντεταγμένη κατασκευή του παρελθόντος εκ μέρους ανερχόμενων αστών (ενδεχομένως χωρίς τάξη), μέσα από τη διαδικασία απόσπασης κατάλληλων σημείων από την ελληνική ιστορία, εξιδανίκευσης και επανατοποθέτησής τους σε νέα εξίσου επινοημένα συμφραζόμενα, η διάσταση με προηγούμενα πρότυπα, της ηθογραφίας ή της Σχολής του Μονάχου σε ό, τι αφορά τις εικαστικές τέχνες, τα δάνεια και οι αφομοιώσεις εισαγόμενων ρευμάτων, καθώς και η πλατιά και με κρατική βοήθεια απήχηση του αφηγήματος που έφερε τον τίτλο «ελληνικότητα»² δεν κατόρθωσαν να καταργήσουν οριστικά τον ως άνω κανόνα, μιας μοντέρνας τέχνης χωρίς μοντερνισμό. Ούτως ή άλλως, στην παρά των Νοταράδων και των λοιπών συνδαιτυμόνων της -και πάλι ηθογραφικής- θεοκοκικής *Αργώς* δεν είχαν προσκληθεί αρκετοί ακόμα χαρακτηρισμένοι «αποσυνάγωγοι».

Από τη σύντομη ανασκόπηση στη βιβλιογραφία αναφορικά με το ζήτημα του μοντερ-

νισμού στην Ελλάδα, ο συγγραφέας θα παραλείψει ενδεικτικά να αφιερώσει μίαν έστω υπόμνηση στην έκθεση *Μεταμορφώσεις του μοντέρνου: Η ελληνική εμπειρία* που πραγματοποιήθηκε στην Εθνική Πινακοθήκη το καλοκαίρι του 1992 και στον κατάλογο της. Ίσως διότι επρόκειτο για μια συνολική μεν αμήχανη δε χαρτογράφηση της δεξίωσης του μοντέρνου στην Ελλάδα. Ίσως πάλι διότι το θέμα του κειμένου του Δασκαλοθανάση δεν είναι το μοντέρνο καθεαυτό αλλά ο μοντερνισμός ως γενικότερη πολιτισμική θεώρηση. Ο διάλογος γι' αυτόν, έστω αποσπασματικά, έστω και χωρίς συνέχειες, έχει ανοίξει. Μένει να ανοίξει και η συζήτηση για την πρωτοπορία και την απουσία της από τις καλλιτεχνικές διεκδικήσεις του ελληνικού 20^{ού} αιώνα.

¹ Τη δραστηριότητα της Ομάδας Τέχνη μπορεί κανείς να γνωρίσει αυτόν τον καιρό στις αίθουσες του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου στην Αθήνα στην έκθεση με τίτλο *Ομάδα Τέχνη: 100 χρόνια*. Μια επεξεργασμένη μορφή του εδώ κειμένου του Δασκαλοθανάση περιέχεται στον κατάλογο της εν λόγω έκθεσης.

² Κρατική υποστήριξη απολάμβανε και η Ομάδα Τέχνη από την κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου, στο πλαίσιο χάραξης της δικής της πολιτιστικής πολιτικής. Στο γεγονός αυτό εστιάζει εν πολλοίς και η έκθεση *Ομάδα Τέχνη: 100 χρόνια*. Χαρακτηριστικός είναι ο τίτλος του εισαγωγικού κειμένου της Μαρίας Λαμπράκη- Πλάκα, «Οι πρώτοι Έλληνες Μοντερνιστές και ο Ελευθέριος Βενιζέλος».

documenta 14
Athens / Αθήνα
Kassel / Κάσελ
2017

Από την επόμενη Κυριακή

θεωρητικοί και επιμελητές τέχνης, εικαστικοί καλλιτέχνες και καθηγητές της ΑΣΚΤ κάνουν μια αποτίμηση της

documenta14

Επιμέλεια Χριστόφορος Μαρinos & Κώστας Χριστόπουλος